

Tuoreet kiistat työpaikkasyrjäntästä, poliitikkojen yksityiselämästä ja monikulttuurisuudesta ovat saaneet liikkeelle melkoisen retorisen puhurin. Sananvapaus, sensuuri, monikulttuurisuus, yksityisyys, julkisuus ja kontrolli kietoutuvat tuulenpyörteeksi, joka nappaa alkujaan rauhallisetkin keskustelut mukaansa. Se myös riuhtoo puheen kauemmas sisältöky-symyksistä yleisten oikeus-, velvollisuus- ja vapausvaateiden maastoon.

Maahanmuuttoon ja ”kotoutumiseen” liittyvien identiteettikuvitelmiin sijaan puhutaankin ennen kaikkea kritiikin oikeudesta ja vallitsevista mielipiteistä, joiden väitetään toimivan sensuurin tapaan. Ympäristöpoliittisia rajoituksia vaativa ei voi olla joutumatta mukaan vääntöön hallinnasta, vapaudesta ja pakottamisesta. Taidekonflikteissa teosten sisältö haipuu, ja jäljelle jää taiteilijan ilmaisuvapaus ja sitä vastaan vaatimus yhteisön suojaamisesta. Koulujen kasvisruokapäivästäkin hautui melkoinen sekametelisoppa, kun hegemoniakritiikki saapui valtuustosaliiin.

Kukaan ei voi osallistua keskusteluun odottaen, että näitä teemoja käsiteltäisiin puhtaasti ja tarkkaan eritellen. Tähän käsitteelliseen rauhaan ei voi tuudittautua edes filosofi tai lainoppinut. Kiistojen ristivedot kun muodostuvat elävistä ja puhuvista – kamppailevista – ihmisistä, eikä käsitteitä ja niiden käyttöä voi siksi erottaa näitisti toisistaan. Yritys setviä sekaannuksia on sekinko teko, jonka tehokkuus vaatii epäselvän arkimaailman ymmärtämistä.

Eri ulottuvuuksien sekaantuminen on myös hyvää, sillä se pakottaa ottamaan eri kysymysten kytkökset toisissaan. Tupakointipoliittikkaa ei voi lähestyä vain terveyden tai vain vapauden näkökulmasta. Uskonnon ja sananvapauden konflikteissa ei uskonnollisia sisältöjä voi jättää huomiotta – suhtautuu niihin miten tahansa.

Tämän numeron kirjoituksissa luodaankin laaja katsaus paitsi sananvapauteen ja sensuuriin myös niiden liepeillä liikkuviin moninaiisiin teemoihin. Anette Alén pyrkii kirjoituksessaan yhtäältä rajaamaan sananvapauden ja sensuurin käsitteellisiä alueita etenkin juridisessa käytössä, toisaalta osoittamaan kaikkien määritelmien herkellisyden. Pauli Rautiainen ruotii taiteellisen ilmaisuvapauden ja sensuurin yhteyksiä yksityisyydensuojaan ja yleisempään ilmaisuvapauteen. Numeron teksteistä käy hyvin ilmi, miten käsitteiden määrittelyyritykset ovat olennainen osa sananvapaudesta ja sensuurista käytyjä kamppailuita. Yksittäisissä kiistoissa vaikuttaa tahattomasti tai tahallaan ”sensuurin” hallitseviin merkityksiin. Sensuurikäsitteistön muutoksen onkin voinut havaita selvästi. Vielä muutama vuosi sitten syytös sensuurista ei ollut lainkaan niin voimakas leimakirves kuin nykyään – eikä se heilunut niin vapaasti.

Tällä konfliktien kartalla törmätään myös yhä uudelleen vanhoihin jakolinjoihin sananvapaustematiikan muodollisten ja sisällöllisten tarkastelujen välillä. Raja

sanomisen ja tekemisen välillä on libertarististen oikeus- ja vapauskäsitysten tärkein viesti ja toisaalta niiden akilleenkantapää. Sisällöstä riippumaton sananvapaus on eittämättä olennainen asia, mutta sen ylikorostus synnyttää sisältöjen ohittamisen vaaran. Lisäksi sananvapaus ja julkaisemisen vapaus sekoittuvat helposti (usein tietoisesti) julkaisemisen vaateeseen.

Kiista Muhammed-pilakuvista on tästä malliesimerkki. Kenelle tahansa on selvää, että pilakuvien ”synneillä” on tehty iranilaista sisäpolitiikkaa ja muovattu islamistifraktioiden identiteettejä, eikä tästä ole vaikea löytää pesunkestävää idiotismia ja kylmän kalkyloivaa väkivaltaa. Suomalaisessa keskustelussa yhteiskunnallinen analyysi jäi kuitenkin abstraktioiden varjoon: joko julkaiset kuvat tai olet kieltäjien puolella. Me tai ne. Konflikti tiivistyy kamppailuksi vapauden ja sensuurin välillä, ja itse yhteiskunnallinen todellisuus katoaa. Pitää muistaa, että keskustelun ytimessä ei ole ollut niinkään sensuuri vaan syytös pelkuruudesta ja vaatimus julkaista. Sitä ovat vahvistaneet poliitikkojen jähkaileva hämmennys ja oikeastaan kehenkään kohdistumattomat lenseät anteeksipyyntöt.

On aika helppoa nähdä, miten tämä vaatimus puhtaasta arvovalinnasta, uhmakas julkaisu uhkan alla, muodostuisi toteutuessaan konfliktiautomaatiksi. Provosoija ja provosoitu saavat automaattisesti julkisuutta ja voivat toteuttaa kiistaista itseään, ja mahdollisuus sisällölliseen keskusteluun on todellinen uhri. Muhammed-kuvien piirtäjä tajusi tämän varsin hyvin, kun hän tuli maaliskuussa niin sanotun JihadJanen tapauksen yhteydessä julkisuuteen ja heilui kirves kädessä uutiskuvissa.

Muodollisen ja sisällöllisen jännitteet näkyvät selkeästi myös tapauksissa, joissa materiaaliset ongelmat törmäävät yksilöetiikkaan. Kärjistynyt tupakkapolitiikka on tästä oiva esimerkki. Vastakkainasettelu kontrollin vastustamisen ja yli-innokkaan elämän hallinnoinnin välillä repii rikki sen tilan, jossa voisi puhua tupakoinnin, ruokailun, autoilun tai aseiden omistamisen materiaalisista

Valokuva: Antti Salmi

seurauksista. Kapakkatupakoinnin kiellon puolustamista ja parveke- ja pihatupakoinnin kiellon vastustamista ei voi hevillä tässä ristiaallokossa yhdistää.

Ongelmana tällaisissa keskusteluissa on myös se, että toiminnan seurauksia (myös tietynlaisen retoriikan seurauksia) erittelevä perspektiivi nähdään ikään kuin epäpuhtaana käytännöllisenä asiana. Oletusarvona on, että osapuolilla on syvempiä ”ideologisia” lähtökohtia – ikään kuin puhtaita arvoja, joita kontekstuaalinen pohdinta ei ole saastuttanut. Mutta eikö eettinen ja poliittinen pohdinta voi lähteä arjesta, elävien ja toimivien ihmisten keskeltä, puhumattakaan meidän tekemisiimme reagoivasta ei-inhimillisen maailman moneudesta?

Huolimattoman retoriikan seurauksista sai lukea esi-merkin maaliskuisen *Helsingin Sanomien* maahanmuuttogallupin yhteydessä. Kysymys ”Pitäisikö Suomeen ottaa lisää maahanmuuttajia?” oli tietysti kontekstittomuudessaan surkuhupaisa (suunnilleen samaa kysyttiin myös esimerkiksi A-studion puhelingallupissa). Olennaisempaa oli kuitenkin uutisen kytkeytyminen maahanmuuttotutkijoiden uhkauksiin. Ilkka Niiniluoto vertasi lehdessä uhkauksia Stalinin Neuvostoliittoon ja Galilein kohteluun. Valtiotason sensuurin ja terrorin viittaaminen suomalaisen kansalaisyhteiskunnan lastentauteihin on laiskaa ajattelua ja ennen kaikkea huonoa retoriikkaa. Häiriköiden personoiminen sensuurin kasvoiksi sekä pönkittää heidän statustaan että sivuuttaa suomalaisen keskustelukulttuurin varsinaiset ongelmat. Tässä numerossa Heikki Mäki-Kulmala ja Susanne Dahlgren valottavat muun muassa maahanmuuttokeskusteluun liittyviä ongelmallisia oletuksia kulttuurien ja kansallisten identiteettien luonteesta.

Vaikka maahanmuuttokeskustelussa käytetään

edelleen yksinkertaisia retorisia temppuja ja vanhaa kunnan filunkia, alkaa näkyä pieniä merkkejä keskusteluun älyllistymisestä. Juuri kukaan ei voi tunnustaa olevansa rasisti tai inhoavansa toisenlaisia ihmisiä noin niinkuin periaatteesta. Näkemyksiä on pakko perustella entistä enemmän, ja vaikka keskustelu olisi ala-arvoista, on sen pakko johtaa oppimiseen. Se pakottaa keskustelemaan ihmisten kanssa, joita ei muuten haluaisi edes kuulla tai nähdä, eikä toisten vakuuttaminen ole onnistumisen kriteeri. Sillä väittelyt käydään julkisessa tilassa, jossa kaikki argumentit vaikuttavat aiottua kohdetta laajemmin.

Juuri tällaisten konfliktien vuoksi tässä numerossa käsitelty vaatimus peruskoulun filosofian opetuksesta on erittäin ajankohtainen. Ajattelun, väittelyn ja kritiikin taitojen kouluminen on välttämätöntä julkisen keskustelun kehittymiselle. Vain tällaiset taidot luovat pelkkää vastahankaa syvemmän tavan kritisoida ja ymmärtää toisten ihmisten ajatuksia, ja ennen kaikkea erilaisia valitsemia yhteiskunnallisia näkemyksiä. Niiden luonnollistumisen ainoa kestävä vastalääke on taidokas kritiikki.

Tiettyjen kirkon edustajien älähdykset kaikille yhteistä etiikan opetusta – ja siinä sivussa filosofian opetuksen aloitetta – vastaan olivatkin surullista luettavaa. Vaatimus, jonka mukaan kaikki etiikan opetus on rajattava ”oman uskonnon opetuksen” puitteisiin, kertoo yhteiskunnasta, joka on haipunut ajat sitten, jos sitä koskaan olikaan. Jatkuvasti muuntuvassa ja kiistaisassa maailmassa ajattelun taitojen opetus ei ole relativismin seirenikutsua, kuten samaiset kirkonmiehet uumoilivat. Se antaa sen sijaan valmiuksia valita, minkä paikan yhteiskunnan jatkuvissa jännitteissä ottaa, luodako uuden tai lähteäkö omille teilleen.

niin & näin

**uudet kotisivut ovat
auenneet osoitteessa**

↳ www.netn.fi ←

- Käy tutustumassa tämän numeron verkossa julkaistavaan materiaaliin. Sami Syrjämäki pohtii, miksi sananvapauden rajoittamisesta puhutaan.

- Kotisivuille viedään myös pdf-muodossa lehden vanhoja numeroita, joita saa ladata ilmaiseksi.

- Sivuilta voi seurata tiedotteita lehden myyntitilaisuuksista, tulevista teemoista ja esitelmätilaisuuksista.